

MACIEJ FRANTA*

REWITALIZACJA W OBSZARACH MIAST GÓRNEGO ŚLĄSKA

REVITALIZATION IN AREAS OF URBAN UPPER SILESIA – SUMMARY

Streszczenie

W ciągu ostatnich dwudziestu lat obserwuje się przyspieszony rozwój gospodarczy, społeczny i przestrzenny Polski. Kolejne obszary wokół centrów miast zmieniają swoje przeznaczenie i wymagają uporządkowania, co związane jest z potrzebą tworzenia nowych planów zagospodarowania przestrzennego i rewitalizacji. W artykule wyodrębniono kilka charakterystycznych rodzajów przestrzeni poddawanych działaniom rewitalizacyjnym. Dobrane przykłady pochodzą z terenu miast Górnego Śląska. Z uwagi na fakt, że niektóre z działań dotyczących rewitalizacji nie zawsze wnoszą istotne wartości przestrzenne, ważne jest, by prace te opierano na planach zagospodarowania przestrzennego, powstałych na podstawie rozwiązań konkursowych, ładu przestrzennego i zasad zrównoważonego rozwoju.

Słowa kluczowe: rewitalizacja, góry Śląsk, rozwój gospodarczy, Polska, zagospodarowanie przestrzenne; Plan zagospodarowania przestrzennego; zrównoważony rozwój, ład przestrzenny, Śląsk; Katowice

Abstract

In the last twenty years there has been rapid development of economic, social and spatial of Poland. Further areas around city centers change their destiny and need to clean up, which is connected with the need to create new spatial plans and revitalization. This article extracted several characteristic types of space undergoing revitalization efforts. Good examples come from cities of Upper Silesia. Due to the fact that some of the measures of revival does not always bring significant value of planning, it is important that this paper was based on development plans, created on the basis of competitive solutions, spatial order and the principles of sustainable development.

Keywords: revitalization, Upper Silesia, Economic Development, Poland, Land use, zoning plan, sustainable development, spatial order, Silesia, Katowice

* Mgr inż. arch. Maciej Franta, doktorant, Wydział Architektury, Politechnika Krakowska.

1. Wstęp

W ciągu ostatnich dwudziestu lat jesteśmy świadkami szybkiego rozwoju Polski nie tylko gospodarczego ale również przestrzennego i społecznego. Miasta rozwijają się szybciej przez co kolejne obszary wokół centrów zmieniają swoje przeznaczenie i potrzebują uporządkowania. Uporządkowanie to wynika z tworzenia nowych planów przestrzennych często opartych o działania rewitalizacyjne.

Szczególnym przykładem jest teren Górnego Śląska. W ciągu ostatnich dwudziestu lat nastąpiła tu olbrzymia przemiana gospodarcza polegająca na odejściu od przemysłu i górnictwa na rzecz usług, handlu oraz kultury. Zmiany te pociągnęły za sobą konsekwencje przestrzenne. Olbrzymie tereny wcześniej należące do hut i kopalń, nierzadko znajdujące się w bezpośrednim sąsiedztwie centrów miast a nawet rynków, opustoszały pozostawiając za sobą oryginalną i zaniedbaną infrastrukturę w postaci budynków, wież kopalnianych i pieców hutniczych.

W obecnej chwili Katowice, stojące na czele Górnego Śląska przeżywają okres gwałtownego rozwoju. Zmiany przestrzenne w centrum Katowic przewyższają swoją wartością i rozmachem wszystkie inne działania w kraju w ciągu ostatnich lat. Większość z nich ma miejsce na terenach poprzemysłowych, gdzie lokowane są budynki z pogranicza funkcji kultury, nauki, rekreacji i sportu. Procesy rewitalizacyjne, często postrzegane jako utrudnienie procesu przebudowy miast dają szereg ciekawych możliwości.

2. Rodzaje przestrzeni poddawanych działaniom rewitalizacyjnym

- Projekty realizowane, dotyczące centrów miast. Działania obejmujące swoim obszarem zdegradowane śródmieścia miast, rynki, ulice, place. Rewitalizacja polegająca na kreowaniu nowego wizerunku poprzez przebudowę i wprowadzanie wartości w tkankę miasta oraz odtwarzaniu utraconych walorów jako centrum handlowego miasta. Przykładem współczesnej rewitalizacji tego typu jest śródmieście Berlina Wschodniego – stworzenie nowego centrum oraz spójenie istniejących tkanek miasta.
- Projekty dla terenów o strategicznym znaczeniu. Działanie mające na celu wprowadzenie nowej zabudowy oraz aktywności na tereny strategicznie ważne dla centrum oraz zrównoważonego rozwoju

miasta. Do tego typu aktywności należą między innymi działania z zakresu kultury, sztuki i rekreacji. Łączenie tych funkcji powoduje wprowadzenie zupełnie nowych wartości innego typu.

- Projekty rewitalizacji przestrzeni zdewastowanych. Działania obejmujące adaptację i zmianę przeznaczenia zniszczonych i nie funkcjonujących przestrzeni np. przemysłowych. Celem działania jest odzyskanie tych obszarów dla człowieka. Przykładem takiej przestrzeni jest rewitalizacja postindustrialnych terenów w Zagłębiu Ruhry w Niemczech polegająca na wykorzystaniu istniejącej bogatej infrastruktury oraz przekształceniu jej w inne funkcje o wyższym standardzie. Efektem tych działań jest również zmiana rodzaju aktywności gospodarczej polegająca na odejściu od przemysłu ciężkiego jako funkcji dominującej w zamian wprowadzając przemysł zaawansowany technologicznie taki jak parki technologiczne lub centra technologiczne.
- Projekty odnowy i rewitalizacji zespołów mieszkaniowych.

Działanie polegające na poprawianiu jakości życia oraz odbudowywaniu relacji międzyludzkich na terenach dużych osiedli mieszkaniowych. Jednym z działań w tym zakresie jest rewitalizacja urbanistyczna, polegająca na usprawnieniu, przekomponowaniu i uporządkowaniu układu urbanistycznego osiedla wraz z nowymi propozycjami zabudowy i funkcji. Zmianom podlega także często architektura budynków. Działania z tego zakresu polegają na uatrakcyjnieniu wyglądu zewnętrznego obiektów.

3. Przykłady aktualnych rewitalizacji na terenie miast Górnego Śląska

Górny Śląsk z uwagi na swoją wyjątkowość zarówno historyczna jak i kulturową dysponuje olbrzymimi terenami problemowymi, w których konieczne są działania z zakresu rewitalizacji. Obecnie w miastach na terenie Górnego Śląska obserwujemy liczne działania przestrzenne również rewitalizacyjne. Obejmują one przestrzenie o powierzchni od kilku do kilkudziesięciu hektarów. Tereny te znajdują się zarówno w ścisłych centrach miast jak i na ich obrzeżach.

Z uwagi na różnorodność oraz ilość działań, opisano kilka wybranych przykładów charakteryzujących odmienne podejście oraz rodzaj działań:

- Projekty rewitalizacyjne dla centrum Katowic. Projekty te dotyczą rewitalizacji centrów miast, obszarów strategicznych i terenów zdegradowanych.

II. 1. Strefy Katowic

III. 1. Zones of Katowice

Kompleksowa rewitalizacja obejmująca swoim obszarem całe śródmieście Katowic. Dla tego terenu ogłoszono sześć konkursów architektonicznych¹ oraz zamierza się zrealizować kilka innych prywatnych inwestycji wpisujących się w całość działań.

W planie przewidziano rewitalizację zarówno centrum projektując nowy Rynek wraz z ulicami i placami towarzyszącymi jak i terenów otaczających centrum tworząc różne strefy takie jak:

- 1) strefa centrum,
- 2) strefa biznesu,
- 3) strefa edukacji,
- 4) strefa kultury.

W każdej ze stref przewidziano lokalizację ważnych dla danej strefy funkcji.

Strefa centrum obejmująca swoim zasięgiem oś główną miasta ma stać się przestrzenią przyjazną mieszkańcom. W tym celu planuje się stworzyć nowy Rynek Katowic wraz z zespołem przestrzeni publicznych oraz wprowadzić funkcję z zakresu re-

kreacji, gastronomii i handlu. W trakcie trwa również przebudowa dworca PKP przewidująca utworzenie obiektu Galerii Katowickiej, przebudowa budynku Supersamu oraz budynku „Domu Prasy” zlokalizowanego przy nowym Rynku Katowic.

W bezpośrednim sąsiedztwie strefy centrum znaleźć się mają również strefy edukacji i biznesu. Strefa edukacji obejmuje swoim obszarem teren, na którym zlokalizowany został Uniwersytet Śląski wraz z zespołem akademików a strefa biznesu po przeciwległej stronie strefy centrum ma stać się zespołem budynków biurowych. Strefa kultury to teren częściowo poprzemysłowy zlokalizowany po drugiej stronie głównej osi komunikacyjnej Górnego Śląska (Drogowej Trasy Średnicowej). Wejściem w obszar strefy kultury jest istniejący obiekt sali wielofunkcyjnej „Spodek”. Zaplanowano bogaty program strefy kultury proponując zlokalizowanie na jego terenie Międzynarodowego Centrum Kongresowego, siedziby Narodowej Orkiestry Symfonicznej Polskiego

Radia oraz nowego gmachu Muzeum Śląskiego zbudowanego w oparciu o istniejące zabudowania starej kopalni.

- Projekt rewitalizacji centrum Piekar Śląskich

Piekary Śląskie to miasto zlokalizowane w północnej części aglomeracji Śląskiej. Miasto to uważane jest za duchowego lidera Górnego Śląska z uwagi na historyczne i religijne znaczenie oraz lokalizację Bazyliki. W obecnej chwili dobiega końca budowa autostrady A-1 w rejonie Piekar Śląskich co już powoduje zainteresowanie inwestorów.

Miasto wychodząc naprzeciw inwestorom zaplanowało program rewitalizacji śródmieścia obejmujący swoim działaniem zarówno poszczególne małe inwestycje jak i dalekosiężne plany przebudowy. Z uwagi na charakterystyczny liniowy układ miasta oraz brak wytworzonego przyjaznego centrum oraz rynku, w pierwszej kolejności zaplanowano utworzenie placu miejskiego, który ma stać się nową wizytówką Miasta.

Inwestycję tę przewidziano na terenie pustej przestrzeni o powierzchni ok. 1000 m² przy skrzyżowaniu dwóch głównych osi komunikacyjnych miasta (ul. K. Miarki oraz ul. Bytomskiej). Plac z uwagi na swoją lokalizację ma spełniać rolę „witacza”, gdyż znajduje się on przy samym wjeździe do miasta od strony autostrady oraz jest końcówką szlaku pieszo-rowerowego z Bytomiem i Chorzowem.

Projekt zakłada utworzenie przyjaznej przestrzeni publicznej wyposażonej w funkcję rekreacyjną oraz nasyconej elementami historii i kultury Piekar Śląskich. W tym celu zaprojektowano przestrzeń odgrodzoną od ulicy rytmicznym układem pylonów, na których znajdują się najważniejsze dla miasta postaci i wydarzenia. Plac posiadać również będzie punkt informacyjny w postaci mapy oraz fontannę tworzącą „bramę” do miasta. Projekt obejmuje również wyposażenie placu w bogate oświetlenie oddające kolorystykę odpowiadającą danemu wydarzeniu w celu organizacji uroczystości państwowych lub regionalnych.

- Projekty centrów handlowych w centrach miast jak i terenach strategicznie ważnych

Przykładem kontrowersyjnych inwestycji często bazujących na działaniach rewitalizacyjnych są nowe centra handlowe. Potężne obiekty handlowe wyposażone w przestrzenie handlowe, punkty gastronomiczne oraz infrastrukturę z pogranicza kultury i sztuki często stają się nowymi rynkami lub deptakami miast. Dzieje się tak, gdyż istniejąca infrastruktura w centrach śląskich miast nie stanowi dla nich żadnej konkurencji. Zazwyczaj mamy

do czynienia z „wpychaniem” się inwestora z tym olbrzymim potencjałem do centrum miasta oferującym bardzo niski poziom rozwiązań architektoniczno-urbanistycznych. Jest to współczesna zazwyczaj bardzo zła wersja supersamów lub eleganckich domów handlowych. W zależności od lokalizacji, skali i estetyki mamy do czynienia z działaniami pozytywnymi lub negatywnymi:

1. Przykładem negatywnym pokazującym brak planowania oraz świadomości konsekwencji jest obiekt Silesia City Center w Katowicach. Budynek wybudowany na terenie zamkniętej kopalni, zlokalizowany w bezpośrednim sąsiedztwie centrum oraz dużych osiedli stał się nowym i jedynym forum Katowic oraz miast ościennych. Konsekwencją powstania tego obiektu jest odciążenie zainteresowania ludzi od centrów miast a tym samym przeniesienie centrum handlu do budynku SCC.
2. Przykład pozytywny – Centrum Handlowe Agora w Bytomiu
3. Obiekt „Agory” powstał jako zabudowa placu przy rynku w Bytomiu. Budynek w skali, wielkości i charakterze wpisuje się w otaczającą zabudowę w myśl zasady dobrej kontynuacji. Obiekt spowodował większą aktywność centrum Bytomia poprzez wprowadzenie nowych funkcji handlowych, gastronomicznych i rekreacyjnych. Dzięki tej inwestycji powstały nowe miejsca pracy oraz funkcje dające mieszkańcom możliwość podwyższenia standardu życia. Jednocześnie wprowadzając wyższą jakość w zdegradowane centrum, uatrakcyjniono śródmieście dla inwestorów. Efektem tego jest prężny proces renowacji i remontów istniejących kamienic – tym samym podwyższanie standardu tkanki miejskiej.

4. Wnioski

Warunkiem koniecznym do rozwoju miasta jest jego wizerunek, odmienność i oryginalność na tle innych. Dzięki temu dane miasto ma swoje specyficzne atuty, którymi może zdobywać inwestorów. W dzisiejszych czasach element wizerunkowy miasta stał się być może główną wytyczną wybierania przez inwestorów lokalizacji inwestycji.

Miasta Górnego Śląska mają bardzo zły jak na jego potrzeby wizerunek. Nierzadko słyszymy, nieprawdziwe zresztą, opinie o Śląsku jako miejscu zdewastowania, upadłego górnictwa i hutnictwa, brudu i szarości, dymu, sadzy, braku zieleni i za-

nieczyszczonego powietrza. Odmienność regionu Śląska polega na tym, iż nie posiada on w swojej dominującej części wielowiekowej historii rozwoju, tym samym nie jest bogato wyposażony w zabytkową architekturę. Jedynym na dużą skalę zabytkiem miast śląskich jest olbrzymia i bardzo bogata zabudowa przemysłowa, która jest esencją kultury regionu wyrosłej z niezwykle unikatowych korzeni: przemysłu, górnictwa, kultu pracy, porządku, czystości i wielkiego bogactwa. Z tych powodów reprezentuje ona to co na Śląsku najlepsze i zrewitalizowana może służyć każdej funkcji wzbogacając ją o nietypowe ekskluzywne rozwiązania przestrzenne i stając się nowym wizerunkiem śląska jako miasta nowoczesnego, postępowego i innowacyjnego. Dla-

tego właśnie rewitalizacja tych terenów bazująca na planowaniu i uzyskiwaniu wysokiej jakości rozwiązań przestrzennych jest działaniem niezbędnym dla miast Górnego Śląska.

Przypisy

Konkurs na opracowanie projektu zagospodarowania ulicy Mariackiej w Katowicach; konkurs na opracowanie nowego gmachu Muzeum Śląskiego, konkurs na opracowanie nowej siedziby Narodowej Orkiestry Symfonicznej Polskiego Radia, konkurs na opracowanie budynku nowego Centrum Kongresowego, konkurs na opracowanie zagospodarowania Centrum Katowic na osi Rondo-Rynek, konkurs na opracowanie zagospodarowanie rynku w Katowicach.